

DONA, PODER, SOLIDARITAT

REFLEXIONS ENTORN DE LA MALINCHE

MARISA NORIEGA CÁNDANO

Mèxic DF, Mèxic

En realitzar els meus estudis de Teologia Feminista, vaig aprendre poc a poc a deconstruir el bagatge cultural heretat i a transformar les meves creences i la meua manera d'actuar, tot i que sóc conscient que encara em falta molt per avançar.

El primer que em va sacsejar profundament va ser l'adonar-me de com n'estava d'encasellada, limitada i equivocada la meua manera de veure i concebre el món. És a dir, la cosmogonia bíblica que vaig heretar no em permetia veure més enllà d'un dualisme oposat: home-dona, cel-terra, cos-esperit, puresa-impuresa, mal-bé, dominador-dominat. En aquest model l'home sempre ocupava la part positiva i superior i la dona la negativa i inferior. Després vaig adonar-me que l'exclusió i marginació afecten més enllà del sexe, la raça, l'edat, l'estrat social, el color de la pell, la creença, etc.

Entre d'altres coses, el que em va ajudar a anar sortint d'aquesta manera reduïda d'entendre la vida, va ser que vaig començar a adquirir i incorporar eines d'anàlisi a l'hora de llegir i d'interpretar els textos bíblics, sobretot. Aquestes eines o hermenèutiques conformen un mètode d'anàlisi crític feminista de l'alliberament, així anomenat i desenvolupat per la teòloga Elisabeth Schüssler Fiorenza.

Aquestes hermenèutiques són: la de la sospita, la de l'avaluació crítica, la de la imaginació creativa, la de l'experiència, la de la dominació i la ubicació social de la remembrança i la reconstrucció, i la de l'acció transformadora per al canvi.

Em proposo elaborar la present reflexió per una banda, més enllà d'una Malinche traïdora o heroïna, bona o dolenta, i per l'altra, més profundament, que ens mostri obertament com en són de similars les experiències que vivim quotidianament les dones, sense importar l'època. Així com emprar de manera entreteixida les hermenèutiques que ens permetin imaginar de manera creativa i crítica la Malinche, que simbòlicament representa moltes dones, si no és que

a totes. I d'aquesta manera poder-nos alliberar dels prejudicis dualistes i ser capaços de veure allò que ens uneix com a persones, i integrar la riquesa de les diferents interpretacions sense pretendre imposar una única veritat.

També us vull convidar, a que m'ajudeu des de les vostres experiències a sospitar i a reconstruir aquesta reflexió per tal que juntes i junts ampliem el prisma de la nostra mirada sobre aquest llegendari personatge, que continua vigent i actual perquè ens confronta amb situacions que experimentem a diari, i que ens revela que hem avançat en uns aspectes, però en d'altres, tristament com la violència envers les dones, hem canviat ben poc, i que el sistema de dominació, sense importar qui està en el poder, es perpetua.

Per començar, per una banda cal recordar i per una altra imaginar: ¿com hauria sigut la infància de Malinalli, en quin ambient va créixer, què pensava, què sentia, què somiava, quina relació va tenir amb els seus pares, quines eren les seves veritables creences?

Segons explica la història, la Malinche neix a la regió de Painala, actualment Coatzacoalcos, Veracruz, cap a l'any 1500. Filla d'un cacic de l'imperi asteca, la seva llengua materna era el nàhuatl. Malintzin, durant els primers anys de la seva infantesa, va rebre l'educació de la seva àvia paterna amb qui mantenia una estreta relació i qui des de la seva ceguesa, li va ensenya a veure la vida no només amb els ulls físics sinó a percebre-la d'una manera molt més profunda, despertant i potenciant tots els seus sentits i el seu cor. Podem sospitar i imaginar que Malinalli, derivada d'aquestes ensenyances i experiències tan estretes que va mantenir amb la natura i amb tot el que l'envoltava, es devia convertir en una dona "observadora", intuïtiva, reflexiva i receptiva. A més d'apassionada per la vida, forta i intel·ligent i que va conservar la seva capacitat de sorprendre's fins

el darrer dia. Actituds que hem de conrear totes les persones.

Sabem també, que a la mort del seu pare, la seva mare es torna a casar i el seu padrastre la ven com a esclava a un cacic de Tabasco, experiència comuna i vigent que travessen milers de dones; ser emprades com a mers objectes de canvi, passar de mà en mà de patrons que es consideren els seus amos i que poden disposar i abusar d'elles en el moment que els plagui. I descartar les que els deixen de ser útils.

Imaginem-nos, què va poder experimentar aquesta joveneta en arribar a un lloc nou sense conèixer ningú, en ser desposseïda de les seves arrels, sabent que no tornaria a veure els seus. S'hauria sentit com una estranya, aliena a aquell lloc, a més de ser coartada de la seva llibertat, sense ser escoltada ni presa en compte. Segurament va tenir por, però mercès a les ensenyances de la seva àvia i a les seves pròpies qualitats i fortalesa, va ser capaç de resistir i de defensar-se davant d'aquesta situació tan dramàtica. Va aprendre la llengua maia que més tard li seria de gran utilitat.

Jo interpreto que Malinalli va emprar la seva capacitat reflexiva per discernir i adonar-se que el seu entorn no només era hostil, sinó injust, ja que els mexiques conquerien molts de pobles, acabant de manera sanguinària amb els seus guerrers i prenent les dones com a trofeus de guerra, per després sacrificar cruentament les donzelles i oferir-les als déus. Encara més, essent una apassionada per respectar la vida, es va oposar rotundament a aquest sistema que determinava que la dona no valia com a persona, a més que imposava quina era la voluntat dels déus i la quantitat de sang que necessitaven per a la seva supervivència. Va viure convençuda que era urgent un canvi polític, social i espiritual. Sabia que l'època més gloriosa dels seus avantpassats havia sigut durant el temps del déu Quetzalcóatl –el més gran opositor dels sacrificis humans- i per això, ella n'esperava i anhelava el retorn.

Considero que Malinalli va ser realista i ingènua i va lluitar per aconseguir aquest canvi, tot i que com és lògic, es va veure influïda pel context en el que vivia i per les creences de la seva època. Qui no ho està? Ella confiava en la possibilitat d'un món millor, d'un món nou, més just, sense violència. Però, igual com la majoria dels seus contemporanis,

va creure que Cortés podia ser el retorn de Quetzalcóatl, és a dir un déu que venia a salvar-los, i que fins i tot eliminaria els sacrificis humans.

Em vull aturar en aquest punt i contrastar aquesta creença, o més aviat la interpretació d'aquesta creença, amb la mateixa que les cristianes i cristians hem heretat i rebut de la nostra religió dualista i patriarcal durant segles. Des de la meua experiència –i estic segura que no sóc pas l'única, ja que vaig ser catequista més de 25 anys- el creure en un Déu concebut com a pare, home, totpoderós, ha causat molt de mal, ja que ha contribuït a associar l'home amb “aquest déu” que els ha fet superiors, i a les dones les portadores del mal, de la temptació i del pecat. A més d'haver-nos infantilitzat com a éssers humans en general, fent-nos dependents d'un “pare-home-totpoderós”, del qual hem d'esperar de manera passiva, “la condemna, o la salvació, l'infern o el cel”...

En allò personal, considero que Malintzin, va ser una persona trencadora en molts sentits amb els estereotips de la seva època, que va voler unir el millor de les dues cultures, que va transcendir la dualitat, ja que en la seva persona es va fer patent que les diferències ens enriqueixen, des d'allò més senzill i quotidià, com els sabors, els aromes, els colors, així com també a través de la riquesa del vocabulari que va adquirir i de la barreja de les llengües que va aprendre i de la sang que va córrer per les seves venes.

Em sembla que Malintzin va ser fidel i congruent amb ella mateixa, que mai va pensar ni va voler trair els seus, que va mirar el món com ella mateixa era, i per això creia poder alliberar la seva gent, vers els quals va mantenir la seva lleialtat, i va confiar per un moment que “parlava el mateix idioma que els seus conqueridors”.

Damunt les espatlles de la Malinche, recau un gran pes que considero injust, producte de la tradició dualista patriarcal: el complex mexicà que es considera “fill i filla de la *chingada*”, d'aquella dona que va prostituir-se, i va deixar-se prostituir sense més. En comptes de veure-hi un símbol d'humanitat nova, capaç de transcendir l'ambivalència i d'emprar el poder, no pas sobre, sinó a favor dels altres per elevar-los i dignificar-los. ■